

TAXANDRIA,

Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschiedenis en Volkskunde.

onder redactie van

W. J. F. JUTEN TE BERGEN-OP-ZOOM.

Prijs per jaargang. f 3,—.

Franco per post f 3,25.

" " " voor het Buitenland fr. 7,50.

Uitgever: JAN A. G. JUTEN te Bergen-op-Zoom.

Verschijnt den 1^{en} en 15^{en} van elke maand.

SINT-SALVATORSKAPEL TE BAARLE.

De grensregeling tusschen België en Nederland heeft in de laatste tijden meer dan gewoonlijk de aandacht getrokken op het aloude dorp Baarle, sinds ruim twee eeuwen gesplitst in twee deelen, waarvan een, Baarle-Nassau, tot de Republiek der Vereenigde Nederlanden, het ander, Baarle-Hertog, tot de Spaansche Nederlanden behoorde. Met die veel besprokene zaak der grenzen hebben wij ons niet in te laten; veel bescheidener is ons doel; wij willen alleen een en ander bijbrengen tot toelichting van de geschiedenis der voormalige Sint-Salvatorskapel aldaar, waaraan de eerw. heer Krüger in zijne Kerkelijke geschiedenis van het bisdom van Breda (3e dl., blz. 48) eenige regelen wijdt, te meer omdat verder eene voetnoot bij denzelfden schrijver aanleiding kan geven tot min juiste begrippen.

„M. Paquot — zoo luidt de voetnoot, blz. 52 — Mémoires.... in-fol. t. 2. pag. 12, zegt (van Gerardus van Herdegom), dat hij pastoor was te Baarle bij Venlo, waar hij eene kerk deed bouwen, gansch gelijk aan die van O.-L.-V. van Loretten, waarvan hij eene teekening had medegebracht, wederkeerende uit Rome in 1643. Hij voegt er bij: Mém. envoyé de Tongerloo. Ik beslis niets; doch het komt mij vreemd voor.”

Een paar woorden van Paquot's gezegde zijn onnauwkeurig en wettigen de aarzeling waarmede de eerw. heer Krüger het opnam; de lezer schrabbe echter het gansch onjuiste „bij Venlo” weg, en stelle „eene kapel” in de plaats van „eene kerk”, dan strookt geheel de aanhaling volkomen met de waarheid.

Gerardus van Herdegom, der abdij van Tongerlo, schrijver van het werk: *Diva virgo candida* en pastoor van Baarle sinds 1649 tot aan zijn afsterven, den 3^{en} October 1675, bouwde inderdaad in de hem toevertrouwde parochie eene kapel naar den vorm van de kerk van O.-L.-V. van Loretten, doch die kapel was niet onderscheiden van de Salvatorskapel, zooals de eerw. heer Krüger wellicht vermoedde, maar ééne en dezelfde met deze.

Ten bewijze hebben wij een opstel in handschrift, getiteld: „Den Oorspronck, Begin, Voortganck ende Redenen van de Capelle van onsen Saelighmaecker en alle syne heylighen, ghebouwt op de forme van het heyligh Cruys van Nazareth, alias Loretten, binnen Baerle.” Het opstel is onderteekend, den 8^{en} November 1715, door Carolus van den Schilde, archivaris der abdij van Tongerlo, en, naar dezès getuigenis, getrokken uit een boek in-folio, dat te zijnen tijde in de archieven der abdij berustte en geschreven was door verscheidene secretarissen van pastoor van Herdegom.

Kosten van bouwing, ontvangsten, giften van godvruchtige zielen enz. zijn nog al breedvoerig vermeld in deze geschiedenis van de Kapel, soms „de Capelle van Ons. L. Vrouwe van Loretten”, soms „de Capelle van S' Salvatoors” genaamd. Het zij ons voldoende er den beknopten inhoud van mede te deelen.

Door het bouwen der Kapel wilde, ja, van Herdegom den eeredienst der allerheiligste Maagd bevorderen: „omdat

ik bemerckte — zegt hij — datter luttel devotie geschiede tot Ons L. Vrouwe, om die op te brenghen ende te vermeerderen, hebbe dese occasie in consideratie genomen." Terzelfdertijd moest naar zijne meening de bidplaats tot veelzijdig nut strekken. De bisschop Ambrosius Capello had bevolen eene huiskapel in te richten voor het Allerheiligste Sacrament dat, voor de bediening der stervenden, om den afstand der parochiekerk, ter pastorie bewaard werd; het nieuw gebouw zou nog beter dan eene huiskapel tot dit doel volstaan.

Doorreizende priesters zouden er eene grootere gemakkelijheid hebben voor het celebreeren der H. Mis; immers, de schrijver getuigt „*dat hier veel priesters passeren van Hollant op Brabant, ende van Brabant op Hollant, die 't onghелеgen is in de parochie te celebreren, comende dicwils onder de cathechisatie oft sermoon, en eer se dienst ghedaen hebben ende weder inde herbergh sijn, soo is den tijdt verlopen, hetwelck meerder ongelegentheit gheeft als 't geusen voerlie sijn.*"

Er was gegronde hoop dat velen, zelfs in de week het H. Misoffer zouden bijwonen in de Kapel, „*als sijnde ghelegghen bij Looven en Caterstraet, als sijnde wel gehuysde plaetsen.*"

De pastoor, uit hoofde van zijne gevorderde jaren en ziekelijkheid, zocht ook al eenige gemakkelijheid voor zichzelf; doch het was voornamelijk te vreezen, naar zijne opmerking, „*dat die van Nassou den hertogh en de kercke in noodt sullen laeten vanden organist, school en andere parochiaele lasten.*" Hij hoopte, na vereffening der schulden, uit de offergelden der Kapel onderstand te kunnen bezorgen aan de Kerk.

Die velerhande redenen gaven dus aanleiding tot het optimiseren „*van de Capelle van Ons L. Vrouwe van Lo-retten, binnen Baerle, in dewelcke d'eerste misse is ghesonghen in d'octave van Ons L. V. gheboorte, den 15 September 1663.*"

Twee altaren van O.-L.-V.. te voren in de Kerk bestaande, het altaar van O.-L.-V. vóór het koor (*ante chorum*) en het altaar van O.-L.-V. in den hoek (*in angulo*), waren weleer door den bisschop tot één gebracht, niet zonder veel opspraak onder het volk; nu werd, met toelating van den Kerkvoogd, één der twee bij de Kapel vereenigd, zoodat de geloovigen wederom hunne twee altaren hadden. Indien het den bisschop behaagde, — zoo meent de schrijver — ook het beneficie van O.-L.-V. *in angulo* bij de Kapel te vereenigen, en de abdis van Thorn daaraan eene kanunnikdij van Geertruidenberg zou willen toevoegen, dan was er middel om een anderen priester tot den dienst van O.-L.-V. te onderhouden. In hoeverre die wensch vervuld werd, is ons onbekend. Intusschen werden 250 gulden, welke aan 't voornoemde altaar vermaakt waren, tot het bouwen der Kapel gebruikt.

Dat de geloovigen met de godsdienstige onderneming van den pastoor instemden, bewijzen de verder vermelde ontvangsten. Op den dag der eerste mis, werd er „*met het bert omgehaelt de somme van elff guldens veertien stuyvers....*

„*Den selfsten ditto ontfangen van Cornelis van Gorp de somme van elff gul. seestien stuyv.*

„*Noch heeft den tweeden September ghesonden van Sondereyghen Cornelis Adriaen Hillen eenen ducaton met eenen schellinck, comt. 3 guld. 9 st.*

„*Item uyt den offerstock gehaelt boven 't gene dat in de eerste misse geoffert was, naer mijn beste gissingh, de somme van omtrent 30 gul.*”

Juffrouw Elisabeth Buycx schonk 125 gl.; haar broeder Peeter liet bij testament 50 gl.; „*een devote ziel, wiens naem naer de doot eerst wilt bekend worden*” gaf voor het sieraad van O.-L.-V.-beeld en voor het beeld zelf 50 gl. Adriaanken Jan Claes Willms, en Elisabeth Schuermans, te Eikelenbosch, drukten

op hun sterfbed den wensch uit, dat aan de Kapel 25 gulden zouden gegeven worden; Agnes de Roy, huisvrouw van Sr Adriaan van Asten, president-schepene onder Nassau, gaf 20 guld. enz. enz.

Opmerkenswaardig zijn de navolgende posten, waar loon voor geschilderde portretten onder de ontvangsten voorkomt:

„Item van het portret van mijnheer Baelemans, capellaen tot Tilborgh, de somme van twelf gulden, dico 12 gul.”

„Item van de portretten van Lowies ende Cornelis van der Putten van Dordrecht, heeft my hun moeder daervan goet gedaen de somme van. 25 gul.”

„Item van het conterfeytsel van Anneken Oomen, de somme van 5 gul.”

„Item van het herschilderen van het conterfeytsel van iouffrou Maria de Wael eenen pattacon comt. 2 gul. 10 st.”

Dan nog: „Ontfanghen van diverse conterfijtsels 55 gul.”

Was de pastoor zelf een kunstenaar, die zijn talent gebruikte om geld te slaan ten behoeve der Kapel? Wij vermeen en het niet. Een ongenoemde schilder was bij hem gedurende ongeveer tien maanden aan het werk tegen kost, inwoon en 20 gulden per maand, „comende daertegens in consideratie de conterfijtsels hierboven uytgedrukt.” Uit deze woorden denken wij te mogen besluiten, dat die schilder, buiten de versiering der Kapel, zich ook onledig hield met het penseelen van portretten; zijn werkloon was bepaald, en derhalve kwamen kosten en baten op rekening der Kapel. Hoe het zij, die eigenaardige bijzonderheid scheen ons der vermelding waardig. Buitendien had de pastoor „tot Turnhout gecocht twee schilderijen, een van Ons L. V. Major, nu tegenwoordigh in de Kercke, d'andere van de Engelsche Boetschap, staende achter inde Capelle bij den trap, saemen seventien gulden.”

Onnoodig verder ons in te laten met de uitgaven aan steen, kalk, ijzer- en timmerwerk, kerkmeubelen en dies meer. Vermelden we liever ten slotte de edelmoedige weldoenster der Kapel, Margaretha, met den kloosternaam Beatrix Andriessen, geboortig van Baarle, niet van Balen, zóoals wij elders naar eene onnauwkeurige inlichting schreven¹⁾. Vooraleer in O.-L.-V.-Besloten-hof, te Herentals, de kloosterbeloften uit te spreken, vermaakte zij bij laatste wilsbeschikking, in 1669, 100 gulden, „ten behoeve ende circaet vande Capelle van Onse Lieve Vrouwe van Loretten tot Baerle,” en 500 gulden tot stichting eener Zaterdagsche mis aldaar.

Pastoor van Herdegom had volkomen zijn doel bereikt. Het gelukte hem eene volmaakt ingerichte en redelijk met inkomsten bedeelde Kapel als een bewijs van zijne godsdienstige vlijt na te laten.

TONGERLOO.

FR. WALTMAN VAN SPILBEECK.

VENSTERS IN HET FRANCISCANER KLOOSTER TE VENRAY.

ven als te Boxmeer werd ook in het naburige Venray een klooster opgericht van Franciscaner Minderbroeders, dat in 1653 voltrokken was; meerdere adellijke begunstigers of patricische regenten, familiën uit de landen van Kessel en Cuijk, droegen bij tot den opbouw van dit convent. Velen gaven een glasraam in het pand ten geschenke, waar hun wapenschild met opschrift nog prijkt.

Ook Jan Baptist Ricardt, drost der heerlijkheid Boxmeer, schonk een glasvenster. Hierin staat het opschrift: Jan Baptiste Ricardt, drost ende Stadhouder der leenen

¹⁾ *Het Herentalsch Klooster Onze-Lieve-Vrouwen-Besloten-hof*, blz. 268.

der vryheerlycheyt Boxmeer, Heerlycheden Sambeeck, Haps ende Anna Cornelia de Rijk syn huysvrouw 1653.

Zijn wapen is: van keel, beladen met een mannenfiguur van zilver, omhangen en omzoomd met gouden amulet en rand; dat zijner vrouw: van azuur, met hart-schild van zilver, een dubbele gouden balk over alles heen.

Jan Bapt Richart stierf te Boxmeer op 27 Nov. 1654.

De overige vensters zijn ook zeer belangrijk, maar hebben meer betrekking op familiën uit het Opperkwartier van Gelder.

ROERMOND.

VAN BEURDEN.

OORKONDEN BETREFFENDE MIERLO.

VI.

1402 Juli 14. Vonnis der hertogin van Brabant, waar bij wordt uitgesproken, dat alleen die van Mierlo, niet alzo die van Hersel en Achterbroeck, recht hebben op de Groene Gemeente.

Johanne, by der gratie Godts, hertoginne van Lutsenborch, van Lotrijck, van Brabant ende van Limborch, marckgravinne des heylicch rijcx, doen cont eenen ygelycken, dat want onse goede luyden ende ondersaeten van Hersel ende Achtebroeck ons lange vervolcht hebben, omdat zy meynden recht te hebben met den dorpe van Mierle aen eenre gemeynte, geheten die Gruengemeente, diewelcke den voorschreven dorpe van Mierle in voorlede tyden van onsen voorvaderen verleent ende te chijnsen vuytgegeven is met seeckeren caerte ende brieven onser ouderen ende onser, gelijk die claerlycken begrypen ende inhebben, soo is, dat wy beyde de parthyen dach voor ons ende onsen raeth bescheyden hebben, om elck sijn brieven, bethoon ende waerheyt by te brengen, op welcken dach voorschreven beyde dese partyen voorschreven van beyde zyden comen zijn voor onsen raeth voorschreven, te

weten de heere van Rotselaer, Willem heere van Craendoncq, heere Johanne van Eymersele ende heere Johan van Ophem, onsen hooffmeesteren ende heer Reynert Goet¹⁾, heere proest van Mabeugen, alsoo dat onse voorschreven raeth ten beveele van ons verhoort heeft beyder partye bethoon, carten ende privilegiën diere van Mierle ende alles, dat zy seggen ende daertoe thoonen wouden van de eenre zyde ende oyck alle bethoon, waerheyt ende brieven onsen goeden luyden van Hersel ende Achterbroeck voorschreven, ende dat zy daertoe thoonen ende seggen wouden; ende en heeft onsen voorschreven raet anders nyet vonden²⁾, nae alle bethoon beyde der partyen voorschreven, die voorschreven luyden des dorps van Mierle en selen rustelyck³⁾ ende vredelyck bliven in haere gemeenten ende chijsgoede, naer inhout haerer caerten van onse voorouderen⁴⁾ ende ons verleent ende besegelt, sonder die van Hersel ende Achterbroeck eenich recht daerinne te hebben, sy en hebbent van die van Mierle vercregen off hiernaemaels mochten vercrygen met seeckere bethoon van hun des dorps van Mierlo voorschreven. Voort soo consenteren wy den goede luyden des dorps Mierle voorschreven, want haere caerten van onse ouden begrypen, dat sy haeren wyen wille ende profijt doen mogen met haere gemeynten voorschreven, dat zy die onder hun vuytgeven mogen ende hoeffslaen met schepenen ende gesworen ende den meesten menichten van hun dien van Mierle, naer inhout⁵⁾ haere caerten voorschreven. Ende oft yemand sottelycken hier yet tegen doen woude ofte aengrepen, by nacht ofte by daege, met inwerpen oft met eeniger onbehoorlycker geweltelycker saecken binnen

¹⁾ In een onder simpel afschrift staat: Goethē.

²⁾ In evengenoemd simpel afschrift staat: bevonden.

³⁾ Bedoelde oudere copie heeft: rastelyck.

⁴⁾ Bedoelde oudere copie heeft: voervaderen.

⁵⁾ Bedoelde oudere copie heeft: ingehaut.

den paelen deser voorschreven gemeynten, naer inhoud¹⁾ haerer caerte, soo oerloven wy ende geven volcomen macht Henrick Dickbier van Mierle ende syne naecomelingen, dat sijn richtter van Mierle die rasteren ende vangen moge ende met hem te Mierle gevangen leyden om onsen richter van¹⁾ die voorschreven broecken over te leveren, die daeraff recht doen sal als daertoe behoort, behoudelycken ons ende onse naecomelingen onser heerlijkheyt in allen saecke ende ons onse saecken²⁾, naer inhoud haerer caerten ende brieven des dorps van Mierle voorschreven, van onsen voorvaederen verleent. Ontbieden wy daeromme ende bevelen onsen drossart van Brabant, onsen schouteth van den Bossch ende onsen schouteth van Peelant ende elcken van hun, nu sijnde ende naemaels wesende, dat zy de luyden des dorps van Mierle voorschreven vredelyck ende rustelyck³⁾ houden in der gemeynten voergenoemt, die te gebruycken nae inhoud haere caerte ende brieven, die sy van onse voorvaderen ende ons daeraff hebben, als boven geclaert staet ende hen daeraen affdoen alle geweld ende letsel van eenen yegelycken sonder ander geboth daeraff van ons te hebben, alsoo lief als zy ons hebben. In oirconde des brieffs, daer wy onsen segel aen hebben doen hangen. Gegeven tot Brussel XIII daegen in July in den jaere XIIIIC ende twee. Leger stont: *Per dominam ducissam presentibus dominis de consilio supra scripto ende besegelt met den hertichdoms segele daeraen vuythangende aen eenen francynen staerte in geelen wassche. Leger stont: Concordiam hujus cum suo originali, quod attestor (was onder-teeckent) R. Tempelaers secr.*

¹⁾ Bedoelde oudere copie heeft: *voir*, wat het ook wel zal moeten zijn.

²⁾ Bedoelde oudere copie heeft een ander woord, dat echter onleesbaar is; een andere copie heeft: *ende ons ons recht*.

³⁾ Bedoelde oudere copie heeft: *rastelyck*.

*Accordeert dese met eene andere copye geauthentiseert
door den voornoemden s cretaris Tempelaers.*

Quod attestor (geteekend) W. van Oudenhoven not  pub.

Papier, gebonden in register A voornoemd.

Medegedeeld door AUG. SASSEN.

GEERTRUIDENBERG.

DE CRYPTA OF KROCHT IN DE KERK DER NED.
HERV. GEMEENTE.

elen lezers van „Taxandria” zal het ongetwijfeld — uit de dagbladen — bekend geworden zijn, dat hier eene vondst is gedaan, niet onbelangrijk voor den bouwkun-

dige: de ontdekking namenlijk eener krocht of crypt in de kerk der Ned. Herv. gemeente.

Daar ik in de gelegenheid was het werk der opgraving van den beginne af te volgen, laat ik hier eene beknopte beschrijving volgen.

De kerk alhier, die meer den vorm van een Grieksch, dan van een Latijnsch kruis heeft, bezit een priesterkoor van nagenoeg 20 meter lengte en 9 meter breedte. Aan

den buitenkant van dat koor bevinden zich, juist boven den beganen grond, een vijftal vakjes, die klaarblijkelijk vroeger open waren en later dichtgemetseld zijn. De heer van Seters, architect, bezig zijnde met opgravingen van grafkelders in dat koor, vond aan het uiteinde, even beneden den vloer, tegen den wand, een boog van tufsteen. Hij noodigde mij uit met hem het gevondene in oogenschouw te nemen, en aanstonds stemde ik in met zijne zienswijze, dat zich onder de vloer een bouwwerk

moest bevinden. Wij besloten dus een nader onderzoek in te stellen; al heel spoedig kwam een lichtraam aan den dag en kort daarna eene kolom, beide nog in uitstekenden staat.

Ziedaar het *begin* van het *begin*, want.... na nog eenige verdere ontdekkingen is de arbeid gestaakt tot.... ja, tot hoelang? De tijd zal het moeten leeren.

Jammer zou het zijn, dat het werk half moest blijven liggen. Half of nog minder dan half, want betrekkelijk weinig ligt tot heden opgegraven, maar het is toch meer dan voldoende om ieder, die het ziet, een vrij goed denkbeeld van den vroegeren toestand te verschaffen.

Deze komt — mijns inziens — hierop neer. De krocht beslaat de *geheele* breedte van het priesterkoor en is 18 Meter lang. Zij bestaat uit een middenbeuk en twee zijbeuken. Tegen de wanden bevinden zich in het geheel 18 kolommen, terwijl de middenbeuk door 16 kolommen gevormd wordt.

Het licht valt in door 8 vensters, waarvan 5 aan het hoofdeinde en 3 in den rechterzijwand zijn aangebracht. De ingang schijnt geweest te zijn in den linkerzijwand en wel tusschen de eerste en tweede kolom in het achtereinde der krocht. Hier toch is een gewelfde doorgang ontdekt. Zware duimen in één der kolommen en een zoogenaamde neus — voor sluiting eener klink — in de andere kolom, wijzen op eene deur, welke dien ingang moet afgesloten hebben. De bedoelde doorgang is echter zeer ondiep en door een stevigen muur verstopt; wat daar achter liggen kan, zou wellicht meer licht doen opgaan. Tusschen de 2 kolommen ligt een metselwerk, dat wel wat op trappen gelijkt, maar deze trappen (?), twee in getal, liggen niet horizontaal, doch loopen over 't grootste deel der lengte onder een tamelijke helling.

Is nu de besproken doorgang werkelijk de oude toegang tot de crypt, dan moet hij uitgekomen zijn in een

bijbouw aan den noordkant van het koor gelegen. Sommigen beweren, dat daar de kapel der H. Gertrudis zou gestaan hebben, anderen spreken van eene Sacramentskapel.

Dat deze bijbouw — thans niet meer aanwezig — werkelijk bestaan heeft, is zelfs voor den leek zeer duidelijk; er leeft dan ook nog iemand in de gemeente, die zich herinnert, dat zij dien — nog een kind zijnde — heeft zien afbreken.

Daar een groot gedeelte der krocht door gemetselde grafkelders — deze zijn van jonge dagteekening — wordt ingenomen, begrijpt de lezer, dat van het middengedeelte veel zal verwoest zijn. De mogelijkheid bestaat, dat de kolommen tot op zekere hoogte zijn afgebroken, de stukken op den grond zijn geworpen, en daarna alles met zand is aangevuld, om den vloer der bedoelde kelders daarop te leggen.

De modellering van lijstwerk en kolommen is schoon en wijst op gothischen bouwstijl. Het werk zou dus uit de 14^e eeuw kunnen dagteekenen. De gevondene crypt is de eenige in geheel Noord-Brabant, en het zal den lezer bekend zijn, dat in 't algemeen zoodanige bouwwerken hoogst zeldzaam worden aangetroffen.

C. J. MOLLENBERG.

GEERTRUIDENBERG, 23 Mei 1894.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

Dietsche Warande. — N°. 1—2: Th. Coopman: Het Bestuur. — A. Gittée: Over den stijl van het sprookje. — L. Mathot: Het Hanse- of Oostershuis te Antwerpen. — H. J. Biegelaar: Japaansche kunst in Nederland. — J. Broeckaert: Over de twee schilderijen van Ant. van Dijck te Dendermonde. — C. Branco: Sylvester's huwelijk. — C. Lecoutere: Het tooneel bij de Chineezzen. — G. Gezelle: Vertijloosheid. — Het Bestuur: Iets over „Vlaamsche beweging.” — J. F. Kieckens: De predikstoel der Sinte Goedelenkerk te Brussel. — C. V. Verreyt: Iets over de rechten der abdij Thorn te Baarle-Hertog en Baarle-Nassau.